

Plan de lecție:

Representations of ethnic minorities in Romanian fiction films after 1990 (*case studies: The Snails' Senator, Aferim!, Box*)

Reprezentări ale minorităților etnice în filmul românesc de ficțiune de după 1990 (*studii de caz pe Senatorul melcilor, Aferim!, Box*)

Daniel Iftene

A. *Obiective educaționale:* Pe parcursul celor două ore, cursanții vor aborda următoarele subiecte:

- 1) conceptele de minoritate, alteritate, diversitate și reprezentarea lor în artă, pornind de la exemple relevante din filmul românesc contemporan;
- 2) reprezentarea minorităților etnice în cinemaul românesc contemporan, ca simptom social, pornind de la conceptul de sens/semnificație simptomatic/ă, așa cum e descris de Bordwell&Thompson.
- 3) practicile și șabloanele de reprezentare a diferitelor minorități etnice în filmul românesc de ficțiune de după 1990.

Formatul va fi de tipul unui curs cu 2 module:

Modul 1 – 50 de minute; Modul 2: 2x50 de minute.

În **primul modul** vor fi definite conceptele de **minoritate, majoritate, diversitate, alteritate** și se vor transfera **cunoștințe** elementare pentru înțelegerea peisajului multicultural al României din perspectivă istorică, politică, socială, economică și culturală, cu accent pe conceptul de **minoritate etnică**.

În **modulul al doilea**, conceptele de mai sus vor fi translate spre modurile și efectele reprezentărilor artistice, în special cinematografice, pentru a le dezvolta cursanților abilitățile de recunoaștere și analiză critică a acestora, în contextele socio-politice specifice producției artistice. Se va porni de la descrierea și exemplificare conceptului de sens/semnificație simptomatic/ă folosit de Bordwell&Thompson, pentru a se deprinde abilitatea de a interpreta produsele artistice în cheie ideologică. În a doua parte a

modulului se vor folosi exemple din filme românești de ficțiune, lansate după 1990, ca studii de caz pentru raportări diferite la reprezentarea minorităților etnice.

B. Astfel, pe lângă cunoștințele legate de conceptele de minoritate, reprezentare artistică, ideologie în cinema, vor fi vizate și **abilitățile** de:

1. receptare critică a filmului în raport cu contextul socio-politic în care a fost realizat;
2. analiză a discursului ideologic cu care operează diferite producții artistice.

C. Nivel de predare: Clasele a 11-a și a 12-a sau studenți aflați în primul an din domeniul diferitelor de Cinematografie și media.

Resurse: Se vor folosi imagini și clipuri din filme românești contemporane.

D. *Plan de lecție (detaliere, obiective, abilități)*

Primul modul (50 de minute):

După definirea conceptelor majore de minoritate, alteritate, diversitate, se va insista pe definirea conceptului de **minoritate etnică**, cu care se va opera pe parcursul celorlalte două module, din perspectivă:

- a. **legală/politică** (grup de oameni cu trăsături comune, cum ar fi limba, originea etnică, cultură sau religie distincte față de majoritatea dintr-o anumită regiune sau țară);
- b. **sociologică** (ca grup care se simte segregat sau marginalizat din cauza caracteristicilor etnice, culturale sau lingvistice dintr-o anumită societate sau comunitate);
- c. **culturală** (ca grup care împărtășește tradiții, obiceiuri, limbă sau valori culturale specifice, diferite de cele predominante dintr-o societate);
- d. **demografică** (proporția numerică în interiorul unui grup);
- e. **perspectiva drepturilor omului** (grup care se poate lovi de discriminare, marginalizare sau absența accesului egal la resurse și oportunități într-o anumită zonă sau țară).

Pe parcursul acestui modul se vor oferi exemple din istoria recentă a României în raport cu patru minorități etnice majore (1. Romii, 2. Maghiarii, 3. Evreii, 4. Sașii).

Modulul al doilea (2x50 de minute)

În **prima parte** a celui de-al doilea modul, va fi actualizat conceptul de reprezentare artistică, aplicat pe reprezentarea romilor în pictura și filmul românesc.

Se vor discuta: 1. Relația dintre realitate și artă; 2. Exotizarea alterității în artă; 3. Crearea de stereotipuri în reprezentarea personajului care aparține unor minorități etnice. **(15 minute)**

Studiu de caz: reprezentarea romilor

Picturi: 1. Ludovic Bassarab – Nomazi; 2. Theodor Aman – Țigăncușă; 3. Octav Băncilă - Șatra

Vizionarea și discuție: secvența ghicitoarei rome din *Funeralii fericite* (r. Horațiu Mălăele) **(15 minute)**

La final, se va discuta despre reprezentare artistică și discurs ideologic în artă, pornind de la definirea sensului/semnificației simptomatice/e elaborată de David Bordwell și Kristin Thompson:

„Putem să înțelegem sensurile explicite și implicite ale filmelor ca purtând urmele unui set anume de valori sociale. Putem numi asta semnificație simptomatice, iar setul de valori care iese la suprafață poate fi considerat **ideologie** socială”.

Pe baza discuției interactive, se vor clarifica cele două concepte (semnificație simptomatice și ideologie socială) în raport cu exemplele de pictură și film de mai sus. **(20 minute)**

În **partea a doua** a acestui modul vor fi propuse trei modalități distincte de raportare la reprezentarea minorităților etnice în filmul românesc de după 1990, folosindu-se cu precădere exemple din trei filme diferite (1. *Senatorul melcilor*, r. Mircea Daneliuc, 1995; 2. *Aferim!*, r. Radu Jude – 2015; 3. *Box* – r. Florin Șerban, 2015).

- a. **Transcrierea unor realități curente în raporturile majoritar-minoritar.** Subiectul va fi dezvoltat pornind de la filmul lui Mircea Daneliuc, *Senatorul melcilor*, în care apare reflectat unul dintre cele mai violente conflicte interetnice ale anilor 90 (atacarea romilor de către românii și maghiarii din Hădăreni). Se vor prezenta detalii legate de procesul de tranziție, europenizare, discursul pro- și anti-occidental.

Se vor aborda:

a.1. relația metonimică dintre locul de desfășurare a acțiunii și fenomenele sociale naționale (local vs. național);

a.2. transpunerea realității în ficțiune: construcția de personaje și situații;

a.3. personaje cheie în dialogul inter-etnic: 1. figuri ale autorității (Senatorul Vârtosu, polițiștii); 2. personaje exponente ale minorităților etnice; 3. personaje de rezonanță și dialog (traducătoarea); 4. personaje etalon al schimbării (jurnaliștii străini);

a.4. forme de discurs despre relațiile interetnice. **(15 minute)**

b. Recuperări ale trecutului și identității minorităților etnice.

Subiectul va fi dezvoltat pe baza filmului lui Radu Jude, *Aferim!* și se va insista pe arătarea unor adevăruri istorice ocultate în discursul public românesc – robia romilor și atitudinile rasiste și xenofobe perpetuate de-a lungul istoriei locale.

b.1. Pentru început, cursanții vor fi întrebați despre cunoștințele pe care le au despre istoria romilor în România și sursele pe care le au pentru aceste informații. Li se va propune să își imagineze împreună o zi din viața unui personaj rom de la începutul secolului 19, pornind de la informațiile pe care le au.

Apoi, li se va prezenta un colaj cu secvențe din *Aferim!*, care scot la iveală scene din viața romilor în aceeași perioadă.

b.2. Pornind de la ele, se vor discuta forme de reprezentare a discriminării rasiale și etnice și stereotipii în imaginarul majoritarului despre diferite minorități naționale, pornind de la scena întâlnirii cu preotul.

b.3. Cursanților li se va cere să delimiteze forme de discriminare și/sau violență asupra minoritarului în România contemporană. **(20 minute)**

c. Normalizarea reprezentării minorităților naționale după 1990.

Subiectul va fi prezentat în jurul filmului lui Florin Șerban, *Box*, unde se va analiza estomparea până la dispariție a rupturii dintre majoritar și minoritar și discursul critic voalat despre stereotipurile de gândire în raport cu diferite minorități naționale.

c.1. După prezentarea subiectului filmului, se va introduce ideea perspectivei ideologice ascunse în raport cu tema discutată;

c.2. Se vor discuta mărcile identitare ale celor două personaje principale, Rafael și Cristina. Se va discuta pe baza unui colaj de scene din film.

c.3. Se va discuta autenticitatea reprezentării personajului minoritar prin alegerea celor doi actori, Rafael Florea și Hilda Péter. **(15 minute)**

Teme de gândire:

1. Ce personaje care aparțin unor minorități naționale apar în filmele / seriile TV românești pe care le urmăriți și care sunt mărcile distinctive pe care autorii le folosesc pentru a semnaliza apartenența lor la acele minorități?
2. În ce măsură trăsăturile personajelor care aparțin minorităților etnice cu care ați avut contact sunt realiste / autentice în raport cu experiența voastră directă?
3. Cum poate filmul să contribuie la o percepție mai bună asupra minorităților naționale?
4. Propuneți un subiect de film care ar putea aduce în lumină mai bine tema diversității etnice în România contemporană.

Referințe:

- Bordwell, David; Thompson, Kristin, *Film Art. An Introduction*, 2010, New-York, McGraw-Hill
- Celik, Ipek A., 2015. *In Permanent Crisis: Ethnicity in Contemporary Cinema and Media*, University of Michigan Press
- Everett, Wendy, 1996. 'Timetravel and European film', *European Identity In Cinema* (ed.) W. Everett, Intellect Books, Exeter
- Ferentz-Flatz, Christian, 2015. *Incursiuni fenomenologice în noul film românesc*, Editura Tact, București
- Gorzo, Andrei; State, Andrei, 2014. *Politicile filmului : contribuții la interpretarea cinemaului românesc contemporan*, Editura Tact, București
- Homer, Sean, 2006. "The Roma Do Not Exist": The Roma as an Object of Cinematic Representation and the Question of Authenticity în *Gramma. Journal of Theory and Criticism*, vol 14
- Iordanova, Dina, 1998. 'Balkan Film Representations since 1989: the quest for admissibility', *Historical Journal of Film, Radio and Television*, vol. 18, nr. 2
- Panayi, Panikos, 1999. *Outsiders. A History of European Minorities*, Hambledon Press.

Filmografie:

- Aferim!*, **regia:** Radu Jude, **scenariul:** Radu Jude și Florin Lăzărescu, 2015
- Azucena*, **regia și scenariul:** Mircea Mureșan, 2005
- Box*, **regia și scenariul:** Florin Șerban, 2015
- București Non-Stop*, **regia și scenariul:** Dan Chișu, 2015
- Cocoșul decapitat*, **regia:** Radu Gabrea, **scenariul:** Radu Gabrea, Bert Koß, Răzvan Rădulescu, 2007
- Două lozuri*, **regia și scenariul:** Paul Negoescu, după I.L. Caragiale, 2016
- După-amiaza unui torționar*, **regia:** Lucian Pintilie, **scenariul:** Lucian Pintilie, după romanul Doinei Jela, 2001
- Filantropica*, **regia și scenariul:** Nae Caranfil, 2002

Funeralii fericite, **regia:** Horațiu Mălăele, **scenariul:** Adrian Lustig, 2013
Gadjo dilo, **regia:** Tony Gatlif, **scenariul:** Tony Gatlif, Kits Hilaire, Maigne Jacques, 1997
Inimi cicatrizate, **regia:** Radu Jude, **scenariul:** Radu Jude, după romanul lui Max Blecher, 2016
Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari, **regia și scenariul:** Radu Jude, 2018
Întregalde, **regia:** Radu Muntean, **scenariul:** Alexandru Baci, Radu Muntean, Răzvan Rădulescu, 2021
Katalin Varga, **regia și scenariul:** Peter Strickland, 2009
Lindenfeld. O poveste de dragoste, **regia:** Radu Gabrea, 2014
Nu sunt faimos, dar sunt aromân, **regia:** Toma Enache, **scenariul:** Adrian Conerth, Carmen Dîrvari, Toma Enache, 2013
O vară de neuitat, **regia:** Lucian Pintilie, **scenariul:** Lucian Pintilie, după textul lui Petru Dumitriu, 1994
Roming, **regia:** Jirí Vejdelek, **scenariul:** Marek Epstein, 2007
Senatorul melcilor, **regia și scenariul:** Mircea Daneliuc, 1995
Soldații. Poveste din Ferentari, **regia:** Ivana Mladenovic, **scenariul:** Ivana Mladenovic, Adrian Șchiop, 2017
Terminus Paradis, **regia:** Lucian Pintilie, **scenariul:** Lucian Pintilie, Radu Aldulescu, Răzvan Popescu, 1998
Trenul vieții, **regia și scenariul:** Radu Mihăileanu, 1998
Țara moartă, **regia:** Radu Jude, **scenariul:** Emil Dorian (fragmente din *Calitatea de martor*) și Radu Jude, 2017
Un prinț și jumătate, **regia:** Ana Lungu, **scenariul:** Ana Lungu, Iris Spiridon, 2018